

Konferencia kiadvány:

Varga, N. (2010): Különös gondolatok - az EU-tól az Ószövetségig: A politikai szerkezet dilemmái az Ószövetségben, ISBN: 978-80-8122-008-1, Társadalmi jelenségek és változások" II. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Selye János Egyetem Komárno.

**Nyugat-magyarországi Egyetem
Közgazdaságtudományi Kar**

**A BIBLIA ÉS A KORÁN GAZDASÁG ÉS
TÁRSADALOM KÉPE – A KÉT FORRÁS
KOMPARATÍV ELEMZÉSE**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Varga Norbert

Sopron

2013.

Doktori Iskola: Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dr. Székely Csaba

Program: Az emberi erőforrások társadalmi-gazdasági összefüggései alprogram

Vezetője: Prof. Dr. Kulcsár László CSc

Témavezetők: Prof. Dr. Kulcsár László CSc
Dr. Reisner Ferenc PhD

.....
Témavezető támogató aláírása **Témavezető támogató aláírása**

A szerzőnek az értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációi:

Folyóirat cikk:

Varga, N. (2011): Civil és vallási identitás kapcsolata, Gazdaság és Társadalom 2011/1.74-97.o., ISSN 0865 7823, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron.

Varga, N. (2011): A tudás más szempontból - társadalomtudományi kérdések a Bibliában, Magiszter 2011/IX./3.16-37.o. ISSN1583-6436, Magister, Csíkszereda.

Varga, N. (2010): A politikai gondolkodás sajátosságai Madách Imre: Mózes című műve alapján, Gömörország XI. évfolyam 4. szám ISSN 1335-6410, Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület, Patrióta Kiadó, Rimavská Sobota (Rimaszombat).

Tanulmánykötet:

Varga, N. (2010): Isteni norma a társadalomban, "Amit a legkisebbel tesztek, azt énvelem teszitek", 54-67. oldal, ISBN: 978-963-9883-69-7, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron.

Az EU integrációs folyamatainak mélyítése és szélesítése elképzelhetetlen az „Öreg Kontinens” identifikációjának átgondolása vagy átértelmezése nélkül, amikor több mint tízmillió iszlám népesség él Európa határain belül, vagy évtizedek óta vár a csatlakozásra, mint a túlnyomórészt muszlimok lakta Törökország. A zsidó-keresztény-iszlám kultúrkör fogalmának tisztázása, a három komponens egymáshoz való kapcsolatának pontos meghatározása evidenciaként jelentkezik.

A szerző által felrajzolt vezetői tehetség tipológia és a mögötte álló taxonómia lehetőséget ad a gazdasági és társadalmi élet - a Szent Könyvek útmutatásait elfogadó - elitjének, hogy önmaguk integritását megőrizhessék, és a döntési szituációk krízispillanatait elkerülhessék vagy mérsékelhessék azáltal, hogy saját kulturális attitűdjüknek és vallási habitusuknak komponenseit komparatív módon használhassák ugyanazon vagy más kultúrák képviselőivel történő interakciókban.

TÉZISEK

A munka előzményei, a kitűzött célok

A szerző az értekezésben két világvallás szent könyvének (Biblia, Korán) társadalomtudományi aspektusból történő analízisével foglalkozik. A témaválasztást indokolta a kultúrák és a kultuszok közötti relációk, konfrontációk 21. századi felerősödése, mindazok ellenére, hogy a Földön a Kr.u. 7. század óta nem jelent meg új világvallás, csak az addigiak modifikációja történt meg.

A világ három történelmi monoteista egyháza közül a muszlim és a keresztény térítő jellegű vallások, míg a zsidó nem. Ez az irányultság politikai és gazdasági törekvésekhez kapcsolódott és kapcsolódik a világtörténelemben. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az iszlám és a keresztény világ nem homogén, mivel a két vallásalapító földi pályafutása után hamarosan fragmentálódott az általuk lerakott fundamentum.

A szerző a 21. század egyik releváns aspektusának tartja a Korán és a Biblia megismerését, hiszen a prognózisok és rizikó-analízisek szerint politikai, gazdasági, kulturális és vallási téren a világvallások közötti konfrontáció elkerülhetetlen lesz. Kimondottan élesen fogalmazódik meg ez

a kérdés 2001. szeptember 11-e után. Ki kell emelnünk a fundamentalisták relációját szent könyveikhez, amelyeket monizmusuk tévedhetetlenek, valamint történelmi időtől és szituációtól függetlennek tart. A probléma megoldását nem segíti elő a világ szakadatlan kontrakciója, de a világ állandó pulzálása lehetőséget ad a „hermeneutikus kör”, az azonos gondolkodású emberek körének kiterjesztésére, hiszen mindkét Szent Írás megszólítja Isten minden teremtményét. Ezt a párbeszédet a szerző a tudományon belül, interdiszciplináris viszonyok között elengedhetetlennek tartja.

A téma aktualitásának a nyugati demokratikus világban van egy sajátos közgazdasági aspektusa is, méghozzá a 21. század elejének gazdasági válsága, illetve a válság tradicionális mikro- és makro-ökonómiai eszközökkel való kezelésének nehézségei. Ezek a kihívások az alternatív közgazdasági megoldásokra, többek között az etikai alapú vagy keresztény szemléletű teóriákra irányították a figyelmet. A keresztény társadalmi tanítás alapján alkotó közgazdászok elsősorban keresztény filozófusok műveit, a pápák enciklikáit, konstitúcióit, apostoli buzdításait, püspöki szinódusok közleményeit elemzik tanulmányaikban, és csak kisebb mértékben nyúlnak vissza az eredeti forráshoz, a Bibliához. Az

elkülönítsük egymástól a Bibliában és a Koránban megjelenő, különböző vezetői tehetség típusokat.

Következtetések és javaslatok

A kultúrák és kultuszok közötti párbeszédet a szerző a tudományon belül, interdiszciplináris viszonyok között elengedhetetlennek tartja. Az „írástudók” felelőssége meghatározóbb annál, hogy ezt a feladatot a politikára, a diplomáciára és az egyházakra hárítsák. Az interkulturális kapcsolatok erősítésére jóval több tudományos jellegű attrakcióra lenne szükség, a kölcsönös megismerés jegyében. Ez nem csak a társadalomtudományokra vonatkozik, hanem a reáltudományok és természettudományok területére is.

A felsőoktatásban szakiránytól függetlenül minden hallgatónak megfontolandó lenne egy olyan kurzus bevezetése, amely a kultúrák és kultuszok alapértékeit, egymáshoz való relációját mutatná be. A globális gazdasági és társadalmi folyamatok következtében egy diplomás ember a föld bármelyik kontinensén megjelenhet munkavállalóként, befektetőként, vállalkozóként, ahol az adott kulturális miliő megalapozott ismerete nélkül kulturális zsákutcában találhatja magát.

ellentétpárját „Heródes-típusnak” nevezzük, mert ezzel érzékeltetni tudjuk az abszolút amorális aspektust, de egyben azt is, hogy uralkodása az adott történelmi szituációban olyan vezetői képességeket csillogtatott meg, amiért kiérdemelte a „Nagy” jelzőt. A Korán nem ismeri Heródes alakját, de azoknak a népeknek a vezetőit igen, akik hasonló istentagadást követtek el.

Az utolsó ellentétpárnál olyan személyeket választottunk ki az általunk jelölt csoport névhordozójának, akiknél egy-egy terület jelent meg erősségként. A csoport pozitív felét „Sámson-típus”-ként, míg negatív pólusát „Góliát-típus”-ként ragadjuk meg. Mindkét kiválasztott szereplő elsősorban testi erejének köszönhetően emelkedett ki kortársai közül, mindketten elbuktak, de ez csak egyiküknél, Sámsonnál jelentett katarzist. A Korán esetében Sámson helyére Sault állíthatjuk, aki azonban a Bibliában ambivalens megítélés alá esik, amelyet tovább tetéz katonai öngyilkossága.

Végezetül szeretnénk azt is jelezni, hogy tipológiánk, mint minden besorolás, megközelítő és ráutaló jellegű, és semmiképpen sem akarja azt a benyomást kelteni, hogy abszolút érvényű. Az ember, mint humán létező, tomista megközelítésben eventuais, ez teszi a tipológiát is esetlegessé, de úgy véljük, ez a fajta besorolás mégis alkalmas arra, hogy

értekezés célja ezen megfontolásból éppen a primer források gazdaság- és társadalomképeinek elemzése.

A kutatás tartalma, módszere, indoklása

A zsidóság és a kereszténység a Biblia könyveit, a muszlimok a Koránt szentnek és Istentől sugalmazottnak fogadják el, s mint ilyeneket, az emberi élet mércéjeként veszik számításba.

A Biblia és a Korán társadalom- és gazdaság-képe tudományos feladatként ott kell, hogy keresse saját terét, ahol magában a textusban megjelennek az emberre és a társadalomra vonatkozó kérdések. A Bibliától távol áll, míg a Korántól egyáltalán nem, hogy elsődleges céljaként mint társadalmi-gazdasági struktúra mutakozzon meg, de mindkét mű esetében sok mindent világossá tesz, ha a kutató a különböző szövegrétegekben egymással rokon tendenciákat talál. Az alapvető szövegrészek dialógus jellegűek, és a nyelvi alakok változása ellenére szellemtörténeti szempontból meglepő az emberről, a gazdaságról és a társadalomról szóló megállapítások egybecsengése.

Ebből következik, hogy a szerző metodológiai alapelveket fogalmazott meg:

- a társadalmi, gazdasági kérdésekre kizárólag a Biblia és a Korán Istenről tett bizonyosága felé való nyitottsággal, nem pedig a teológia, mint tudomány kiiktatásával lehet választ adni.

- figyelembe kell vennünk azonban, hogy a Szent Íratokat tudományos elemzés esetén történelmi dokumentumként kell kezelnünk, és vállalnunk kell a félreértelmezés kockázatát.

- fundamentumként fogadjuk azt a tézist, hogy a társadalmi, gazdasági folyamatokat nem tudjuk értelmezni a vallások kultuszain alapuló kultúrák vizsgálata nélkül.

- témánk szempontjából irreleváns, ennek ellenére jelezzük, hogy a kereszténység és az iszlám eszmerendszerének a szent könyvek nem kizárólagos forrásai, de a legautentikusabbak és a legrelevánsabbak, ezért minden más forrás előtt prioritást élveznek.

- a tanulmány elkészítéséhez alapelveként fogadjuk el azt a megközelítést, hogy az ember értékei, célkitűzései, erkölce, vallása befolyásolja cselekvését és magánéletét éppúgy, mint társadalmi és gazdasági magatartását.

- a téma feldolgozásához egyaránt szükséges a historikus (genetikus) kritikai módszer (bár sokan elavultnak tartják ezt a feltérképezési formát, meglévő előnyeire Beyme

elvárásoknak köszönhetően az eszményi politikai vezetők, Immanuel (Iz 7,14) és Ebed-JHWH (Iz 49,6) sorolhatók ide, hús-vér közszereplőt keresve pedig az egyiptomi társadalmi hierarchiában is magasra emelkedett Józsefet találhatjuk. Ennek ellentétpárja a „Káin-típus”, aki az abszolút antiszociális tehetség. A politikailag sikeres birodalmak gonosz vezetőit írja le ezekkel a jellemzőkkel a Jelenések könyve (17.), Náhum próféta (3, 4-6), Izajás próféta (14,3-21) vagy a Korán (18: 94) Góg és Magóg inkarnációjával. Ezek a politikusok istenként, vagy isteni jelzőkkel manifesztálták magukat, és befolyásukat abszolútnak értelmezték földön és égen.

A következő ellentétpár pozitív tagjánál meg kell említenünk, hogy előfordulhat, hogy minden dimenzióban lehetőséget kapott a Teremtőtől, de élete egyes szakaszában vagy szakaszaiban elbukott a morális szférában; igaz, különböző körülményeknek köszönhetően vissza tudta nyerni személyes integritását. Mindezek alapján „Mózes-típusként” neveztük meg ezt a csoportot, utalva arra, hogy a névadó egy-egy rövidebb periódusra többször is rossz választ adott a különböző kihívásokkal szemben. Egyben jelezzük azt is, hogy a kiválasztott szereplő egyes területeken már nem felelne meg a tehetséggel szemben támasztott követelményeknek. Gondoljunk csak arra, hogy Mózes beszédhibás volt. Negatív

hogy a politikai-gazdasági aktor milyen etikai attitűddel és habitussal bír. A mi esetünkben ez nem jelent mást, mint a „Teremtőhöz” való relációt. Az öt szimpla dimenzió az intelligencia, a „teremtő erő” (más néven a kreativitás), a motiváltság és a kitartás, a fizikai erő és végezetül egyéb személyiségjegyek és képességek. A Biblia és a Korán szemléletét, értékelési mechanizmusát követve két, egymástól eltérő előjelű csoportot tudunk megkülönböztetni. Elsőként azon kiemelkedő képességű közszereplők csoportját, akik JHWH és Allah hívására, tehát a transzcendens dimenzióra pozitív választ adnak, másodsorban azokét, akik negatív feleletet fogalmaznak meg. Mindkét csoportot tovább oszthatjuk 3-3 részre annak megfelelően, hogy az öt szimpla dimenzió mindegyikét birtokolják, esetleg a többségét, vagy csak 1-2 területen mutatnak kiemelkedő képességeket. Még egyszer le kell szegeznünk, hogy a Biblia és a Korán tehetséges vezetőre vonatkozó koncepciója szerint csak annak a cselekedetei mozdíthatják elő hosszú távon a közjót, aki Isten törvénye szerint jár el.

Ezek alapján nevezzük az első csoportot „Messiás-típusnak”, vagy „Isteni kiválóságnak”, amelynek tagjai megkérdőjelezhetetlenek etikai síkon, és a tehetség mindegyik dimenziójában kiemelkedőt nyújtanak. A transzcendens jellegű

/1992/ mutat rá), másrészt a Hopkin (2002) és Beyme által egyaránt ajánlott komparativista metodológia. A két metodológia szükségszerűen erősíti fel, illetve egészíti ki egymást, és lehetővé teszi egy taxonómia megalkotását.

- a Szent Könyvek esetében a történelmi kontextus figyelmen kívül hagyása egyben azt is jelenti, hogy általános érvényűvé lépnek elő a különböző szakaszok, versek, részletek, amelyek megteremtik a végtelen számú értelmezési variáns lehetőségét.

Az első fejezetben a Biblia és a Korán tér-, idő- és történet-képre keressük a választ, amely abból a szempontból fontos, hogy megtudjuk, lineáris vagy ciklikus történet szemlélet érvényesül-e a művekben. Milyen hatással jelentkezett az idő és a tér értelmezése a gazdasági és társadalmi struktúrákra? Választ keresünk a múlt, a jelen és a jövő értelmezésére, egymáshoz való relációjára és relevanciájára.

A második fejezetben azokat a társadalmi, gazdasági szerkezeteket és sajátosságait mutatja be a szerző, amelyeknek keretében éltek a választott népek. Ez alapján vetődik fel az a kérdés, hogy létezik-e optimális uralmi, gazdasági forma, és részesíthető-e bármelyik társadalmi szerkezet előnyben a többivel szemben. A birodalmakhoz való

reláció megválaszolását az indokolja, hogy a 21. században sem mellőzhető ez a kérdés, főleg úgy, hogy az európai népek egy olyan sui generis társadalmi, gazdasági struktúrában (EU) élnek, amely egy impériumhoz hasonló attribútumokat mutat.

A harmadik fejezetben a vallás, a társadalom és a gazdaság imperatívuszokban megjelenő relációját elemezzük. Az isteni törvény kontra állami norma viszonyában a lojalitás kérdéskörének problematikája is felmerül. Az engedelmesség anomáliáinak témája kerül bemutatásra, valamint az imperatívuszok közötti harc esetleges kibékíthetlensége.

A negyedik fejezet témája a Szentírások szerint vélelmezett vezetői tehetség megtalálása, bemutatása, figyelembe véve a jogi, etikai, társadalmi, gazdasági és interperszonális szempontokat. A téma felveti az abszolút és a relatív értékek viszonyát abból az aspektusból, hogy melyik milyen mértékben szükséges ahhoz, hogy a vezető pozíciót betöltő ember meg tudja őrizni integritását.

Az eredmények

A Szent Könyvek szövegrészeit megvizsgálva feltárultak előttünk azok a tendenciák, amelyek segítségével a felvetett hipotézisekre válaszokat adhatunk.

Az elemzésünk alapján a következő tézis (T4) fogalmazható meg:

A modern tudomány számára vizsgálat tárgya lett a vezetői képesség, amely a tehetség egyik elismert formája. A Bibliában és a Koránban megjelenő tehetségkonceptiót a spirituális háttértartalom nélkül nem érthetjük meg. A tehetség meghatározásánál és a politikához, gazdasághoz való kapcsolatánál ezen belül jelenik meg egy szociokulturális szempont, amely a mindenkori közízlésre épít. Láthattuk, hogy az ó- és középkorban is voltak egymástól jól elhatárolható tehetségterületek, többek között a morális, az interperszonális, a társas, a gazdasági, az intellektuális és a fizikai. Társadalmi presztízszük szerint hierarchikus viszonyba sorolhatjuk ezeket a kategóriákat, de az adott kor kihívásaira adandó válaszok alapján ezen kategóriák permanens változásban voltak. A morális terület prioritását a Biblia és a Korán sohasem vonja kétségbe, annál inkább egyes politikai, gazdasági funkciót betöltő szereplők.

Végezetül a Bibliában és a Koránban megjelenő, tehetséggel bíró közszereplőket tipologizáljuk. A tehetség ismervét 5+1 dimenzió alapján ragadjuk meg. Abszolút moralitásnak, esetleg transzcendens dimenzióknak nevezzük a +1-et. Ez a kategória kényszerítő erejű, és azt mutatja meg,

Az államnak és a gazdasági élet szereplőinek mindig Isten igazságát kell képviselnie a Szent Könyvek szerint, és mindig lojálisnak kell lenniük Istenhez, tehát az isteni normához. Az ember az abszolút értéket, normát nem teheti relatívvá, és a relatívakat nem teheti abszolúttá. Politika, gazdaság és vallás normarendszere között akkor keletkezik konfrontáció, ha a vezetők elfelejtik, hogy létezik egy végtelen, teremtő Isten. Ezért kell a Biblia és a Korán alapján az államnak theopolitikát folytatnia, ugyanis Isten teret hagyott az emberi döntésnek. A Szent Írásokban lefektetett isteni norma más vallási vagy profán jogszabállyal akkor kerülhet kibékíthetetlen ellentétbe, ha olyan társadalmi, gazdasági keretek, szituációk lépnek elő, amelyek intoleránsnak számítnak. Ezekben az esetekben a törésvonalak a normarendszerek között áthidalhatatlanná válnak és társadalmi, gazdasági kataklizmákhoz vezethetnek.

A Szent Könyvek normarendszerei lerakták azt a fundamentumot, amely alapján minden kor gondolkodói és cselekvői kikövetkeztethetik az aktuális válaszokat.

4. Negyedik hipotézis (H4): a Biblia és a Korán átfogó elemzése lehetőséget ad számunkra egy új, eddig sehol nem használt vezetői tehetség tipológia megalkotására.

1. Első hipotézis (H1): a Szent Íratok lapjain térben és időben egyaránt egy univerzalisztikus és teleologikus struktúra bontakozik ki.

Az elemzésünk alapján a következő tézis (T1) fogalmazható meg:

A Biblia, mint láthattuk, az emberiség történelmét valóban teleologikusan ábrázolja és egy metahistorikus üdvtörténeti rend megvalósulásáról tanúskodik. A történelem végső célja felé halad térben és időben, és egy lineáris, egyben univerzalisztikus történet szemléletet tükröz, elutasítva a természet megismétlődő eseményeiből kiinduló ciklikus gondolkodást.

Jézus és Mohamed fellépésükkor eszkatológikus próféciát hirdettek meg, amely a történelemnek adott sui generis minősítést. A modern embernek is ebben a telített időben kell tevékenykednie a történelem végéig, míg Isten uralma véglegesen meg nem valósul a földön.

A Korán szövegei dichotómiát sugallnak mind a térben vizsgált univerzalizmus, mind az idő értelmezésével összefüggésben. A mekkai periódusában született ájakban az iszlám az egyetemes üdvterv talaján áll, Medinában azonban az Ábrahám-vallás reprimatiojával visszatér a nomád világ ciklikus felfogása és az arab identitás válik dominánssá. A

Korán univerzalisztikus szemlélete azonban megkérdőjelezhetetlen, hiszen az iszlám már Mohamed halálakor (Kr.u. 632. június 8.) is nyitottságot és integrációs lehetőséget kínált minden csatlakozni kívánó új komponensnek.

A 20-21. században az általunk vizsgált Szent Könyvek alapján nyugvó világvallások main stream irányzataiban általános jelleggel dominál az univerzalisztikus attitűd és a lineáris időfelfogás. Ezzel ellentétben a vallási fundamentalista (eredetihez visszatérő) mozgalmakat a reipristinatio motiválja, visszafordulnak a kezdetekhez, az autentikus forráshoz, a Bibliához és a Koránhoz. Ez a muszlimok esetében Mohamed mintakövetését testesíti meg, aki visszatért az Ósíráshoz és Ábrahámhoz, hogy restaurálhassa az elrontott történelmet. Az újkori dzsihád mozgalmak azonban figyelmen kívül hagyják Mohamed toleráns álláspontját (2: 256), helyette a „kard-vers” (9: 5) kiterjesztő értelmezéséből vezetik le akcióikat. A keresztény fundamentalista csoportok szintén elfeledkeznek a Hegyi Beszédről (Mt 5, 3-12) és a krisztusi ellenszeregettről (Mt 5, 43-48). Ezekben az esetekben a ciklikus történelemértelmezés válik dominánssá, amikor vissza kell térni az „aranykorhoz”, és ebből kifolyólag lehetett a megromlott jelent helyreigazítani, egyben az addigi társadalmi és gazdasági rendező elveket is átértelmezni.

álláspontot a profán világ gazdasági-társadalmi életet szabályozó törvényeivel és más vallások szakrális jogszabályaival való találkozásukkor, amelyek egyszerre adnak biztonságot a Szent Könyvek aktorainak (ugyanígy a posztmodern kor emberének), másrészt rémisztően hatnak a „multikulturális” világban.

Az elemzésünk alapján a következő tézis (T3) fogalmazható meg:

A Biblia és a Korán optimális esetben nem tartja önálló területnek a jogot, az etikát, a gazdaságot és a politikát, és nem engedi a négy terület elkülönülését, nem húz közöttük éles szemantikai disztinkciót. A társadalom tagjának legfőbb életértéke a helyes magatartás egy abszolút erkölcsi normának megfelelően. Értékelését, döntését, szándékát, akaratát és cselekvését különböző célokra irányítja, de ezeket mindig az igazságos vagy igazságtalan bináris kód határozza meg. Megfelelő lehet egy döntés gazdasági, kulturális, külpolitikai szempontból, de csak akkor szolgálja a politikust, a gazdasági vezető és az egész társadalom érdekét, ha morális és igazságos, azaz Istennek tetsző. A Biblia és a Korán tanítása nem elégszik meg azzal, ha a hívő ember látszólag az erény megtestesülése, a politikai és gazdasági cselekvés sikeressége érdekében azonban a morált figyelmen kívül hagyja.

nélküliséget, ahol az emberi komponens már impotensnek bizonyul. A megfelelő kultusz helyreállítása, egyben a társadalmi-gazdasági viszonyok megváltoztatását is jelenti. Az Istenhez való reláció determinálja a másik emberhez és a társadalmi-gazdasági környezethez való viszonyulást. A Koránban és az Ószövetségben nem lehet elválasztani a vallást, a gazdaságot és a politikumot, míg az Újszövetségben igen, mivel a Biblia egész mondanivalóját Krisztusra vonatkoztatja.

Mindezekből következik, hogy a társadalmi-gazdasági struktúrához való kapcsolatukban markáns különbség található, mert Jézus tanítása radikálisan eszkatológikus jellegű maradt mindvégig, míg Mohamed revelációi evilági jelleget öltöttek. Az Újszövetség közössége mindvégig vallási, míg a Korán közössége politikai, gazdasági jelzőkkel írható körbe. Mohamed nem definiálta a Koránban, hogy konkrétan milyen politikai, gazdasági berendezkedés szolgáljon a muszlim társadalom keretében. A fő rendező elv azonban megkérdőjelezhetetlen: „*al-izlám din vad aula*”, azaz az iszlám a vallás és az állam szimbiózisa. A muszlimok számára egy politikai és gazdasági rendszer csak akkor lehet legitim, ha biztosítja az iszlám céljait.

3. Harmadik hipotézis (H3): a szent könyvek isteni normái egyszerre tükröznek flexibilis és rigorózus, dogmatikus

A Biblia és a Korán számára egy kozmikus köldök található a térben, amely a világ közepe, „szent hegye”. A zsidóknak ez Jeruzsálem és a Tábor hegye Palesztinában (Bír 9, 37), a keresztényeknek a Golgota, a muszlimoknak elsősorban Mekka a Kábával, másodsorban Medina és Jeruzsálem. A szent helyekhez való reláció a reciprocitást és a konfrontatív viszonyt egyaránt generálhatja. 21. századi relevanciájukat bizonyítják a minden évben feléjük irányuló, óriási tömegeket megmozgató, gazdaságilag is rentábilis zarándoklatok. Egyben kirajzolódik a differencia is, míg a Biblia szent helyei nyitottak minden érdeklő számára, addig a Korán szakrális központjai zártak a „hitetlenek” előtt.

2. Második hipotézis (H2): a Szent Könyvek differenciált képet festenek a különböző társadalmi és gazdasági szerkezeti formákkal kapcsolatban, de azt vélelmeztük, hogy az optimális funkciókat biztosító struktúrák kijegecesednek a szövegekben.

Az elemzésünk alapján a következő tézis (T2) fogalmazható meg:

A Bibliában és a Koránban megnyilvánuló Istenbe vetett hit közösségeket konstruált: a zsidóság politikai-gazdasági szerkezeti formáit, majd a zsidó és a keresztény vallási gyülekezeteket és az iszlám ummát. A premodern kor

struktúrái még nem ismerték a differenciált, funkcionálisan tagolt szisztémákat, hanem a törzsi társadalom örökségét hordozták tovább. Ez egyben azt is jelentette, hogy a professzionális gazdasági és politikai alrendszerek szimbiózisban jelentkeztek és csak a legkritkább esetekben különültek el egymástól.

Az Ószövetség idején különböző politikai-gazdasági szerkezetekben zajlott a kiválasztott nép élete. Kitűnik azonban, hogy a Szentírás elutasítja azt a felfogást, hogy létezhet egy optimális uralmi, gazdasági forma. Az állam-ellenes, egalitáriánus, szegmentált törzsi struktúra ugyanúgy társadalmi és megélhetési keretként szolgált JHWH népének, mint az állam a királyság intézményével. Dániel története pedig véglegesen prezentálja, hogy nincs olyan struktúra, amelynek politikai és gazdasági méreteiből kifolyólag abszolút hatalma lenne, valamint, hogy nincs abszolút értékes államrend. Mindez azonban nem jelent automatikusan birodalom-ellenes aspektust. A fogság utáni közösség ennek köszönhetően tudatosan illeszkedett be a mindenkori nagybirodalmak gazdasági és politikai keretei közé. Az önálló államiság gondolata csak a makkabeusi és az újszövetségi korban jelent meg.

Az iszlám a többi világvallástól keletkezése körülményeit tekintve élesen elkülönül, ugyanis nem egy erős

politikai, katonai, gazdasági rendszer keretein belül született meg, hanem önmaga konstruálta saját struktúráját, majd birodalmát. Az ummában az egyén vallási és jogi értelemben az individualizáció útjára lép, de politikai és gazdasági aspektusból a közösség tagjaként realizálódik. A Korán nem szüntette meg a törzsi-rokonsági alapú rétegződést, csak kiegészítette a vallási alapú redistribúció elvével. Ez determinálta az ummán belül a nagyon erős szociális érzékenységet, hiszen a Koránban (2: 275) a kereskedelem és a jótékonyosság összefüggő fogalmak. Az alapelv a pozitív gazdasági tevékenység támogatása, és a kamatok uzsora általi vagy a kockázatvállalás nélkül szerzett kereset lehetőségének elvetése. A jótékonyosság ugyanis csökkenti az egyenlőtlenség szintjét a társadalomban, és Isten áldása kíséri a szegények támogatását. A jótékonyosság fogalma nem korlátozódik a pénzbeli és a természetbeni juttatásokra, a tudás és a tapasztalat közvetítése is szükséges a szükségben lévők felé. A vagyon egyenlőtlen társadalmi elosztását azonban a Korán nem akarja felszámolni.

Mohamed társadalom- és gazdaság-értelmezésének metodológiája az Ószövetség felfogásához áll közel, hiszen Isten sugallata motiválja. Az isteni eredetűnek vélt politikai és gazdasági státusz magában hordozza a kompromisszum